

IV Jornada de presentació de la Recerca etnològica a la Catalunya Central

Inscripció gratuïta a info@museudelter.cat,
info@museudelatorneria.cat, o al telèfon 938515176.

Organitzen: Museu del Ter i Museu de la Torneria.
Amb la col·laboració del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya.

Museu de la Torneria
Carrer de la Pau, 12-14. Torelló

19 de novembre
A dos quarts de deu del matí

Observatori del Patrimoni
Etnològic i Immaterial

Cultura Viva 2016

La recerca etnològica a Catalunya

IV Jornada de presentació de la Recerca etnològica a la Catalunya Central

9.30: Benvinguda als participants

9.45: *La base etnogràfica en l'arqueologia experimental. El cas de l'Esquerda de Roda*, a càrrec d'Imma Ollich, Maria Ocaña, Mosserrat de Rocafiguera, Carme Cubero, Oriol Amblàs i Albert Pratdesaba

10.10: *La dona tornera a la vall del Ges*, a càrrec de Gerard Verdaguer

10.35: Esmorzar

11.00: *Desvetllem la memòria de Roda de Ter*, a càrrec de Glòria Fluvà i Jordi Ballús

11.25: *El cosidor digital 2.0. Estudis històrics, antropològics i patrimonials de la Vall del Ges*, a càrrec de Santi Molera i Jordi Campàs

11.55: *Els camins de dones. De la masia a la fàbrica*, a càrrec de Marina Cirera

12.20: *Anàlisi del fenomen turístic a Ripoll durant el període 1907-1936*, a través de revistes històriques de la vila, a càrrec de Ja-nina Subirana

12.45: *La fàbrica de cadires* Guàrdia de Tona, a càrrec de Xavier Cateura

13.10 a 13.35: *Fent memòria Taradell. Grup de Recerca Local de Taradell*, a càrrec d'Eva Leucó i Laia Miralpeix

13.35 a 14.00: *El ball del ciri de Manlleu*, a càrrec de Joan Arimany

Inscripció gratuïta a info@museudelter.cat, info@museudelatorneria.cat o al telèfon 938515176

Organitzen: Museu del Ter i Museu de la Torneria.

Amb la col·laboració del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Museu de la Torneria

Carrer de la Pau, 12-14. Torelló

19 de novembre

A dos quarts de deu del matí

ipecc
Inventari del Patrimoni
Etnològic de Catalunya

El programa Cultura Viva és una iniciativa de l'Observatori del Patrimoni Etnològic i Immaterial que té com a objectiu comunicar els resultats de les recerques científiques sobre temes etnològics que es fan a Catalunya. Cultura Viva retorna així a les comunitats que han estat objecte d'estudi els coneixements que elles mateixes han contribuït a crear.

SUMARI

<i>La base etnogràfica en l'arqueologia experimental. El cas de l'Esquerda de Roda.</i> Imma Ollich, Maria Ocaña, Motserrat de Rocafiguera, Carme Cubero, Oriol Amblàs i Albert Pratdesaba.	4-8
<i>La dona tornera a la vall del Ges.</i> Gerard Verdaguer	9-12
<i>Arxiu de la memòria històrica de Roda de Ter.</i> Glòria Fluvià i Jordi Ballús	13-15
<i>El cosidor digital 2.0. Estudis històrics, antropològics i patrimonials de la Vall del Ges.</i> Santi Molera i Jordi Campàs	16-19
<i>Els camins de dones. De la masia a la fàbrica.</i> Marina Cirera	20-22
<i>Anàlisi del fenomen turístic a Ripoll durant el període 1907-1936, a través de revistes històriques de la vila.</i> Janina Subirana	23-25
<i>La fàbrica de cadires Guàrdia de Tona.</i> Xavier Cateura	26-28
<i>Fent memòria Taradell. Grup de Recerca Local de Taradell.</i> Eva Leucó i Laia Miralpeix	29-31
<i>El ball del ciri de Manlleu.</i> Joan Arimany	32-34

LA BASE ETNOGRÀFICA EN L'ARQUEOLOGIA EXPERIMENTAL. EL CAS DE L'ESQUERDA DE RODA.*

OLLICH, Imma; OCAÑA, Maria; ROCAFIGUERA, Montse; AMBLÀS, Oriol; CUBERO, Carme; SERRAT, David; PRATDESABA, Albert; PUJOL, M. Àngels.

*Projectes REALITZATS ENTRE 1990-2015: MEC-DIGCYT PB90-0430. MEC-DGICYT PB94-0842. MEC-DGICYT PB98-1241. MEC-DGICYT HUM2004-5280/HIST. MEC-DGICYT HAR2008-00871. MEC-DGICYT HAR2012-36497.

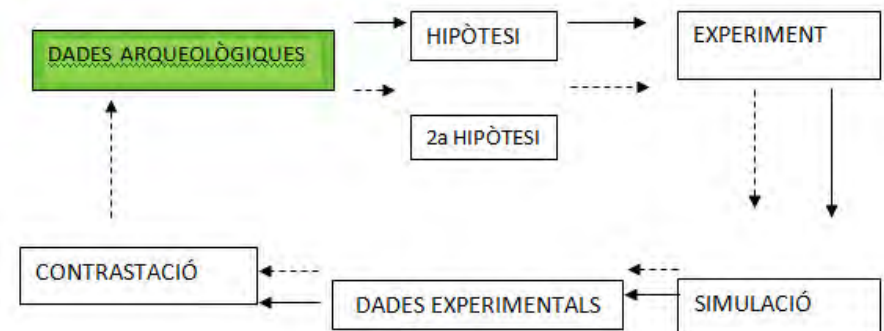
Des de l'any 1990 a l'Esquerda s'hi porten a terme diversos projectes d'arqueologia experimental, que han convertit un espai adjacent al jaciment arqueològic de l'Esquerda en un laboratori a l'aire lliure, és el que coneixem com l'Àrea d'Experimentació Arqueològica (AREA). Aquests projectes s'han realitzat gràcies al finançament del Ministerio de Educación y Ciencia, a través de la Universitat de Barcelona, liderats per la Dra. I. Ollich. Volen donar resposta a diverses qüestions plantejades a partir dels resultats de les excavacions, s'han centrat en: l'agricultura medieval, la construcció d'un graner, l'estudi de les eines relacionades amb l'agricultura, la tecnologia de producció metal·lúrgica i finalment la tècnica de construcció en fusta d'una torre de guaita carolíngia, entre d'altres.

D'una manera més sistemàtica els experiments s'han centrat en tres aspectes:

- el treball de la terra: els camps, el graner, el paller, les eines de pagès.
- el treball del metall: la ferreria, la forja, el forn, les eines de ferrer.
- la construcció en pedra i fusta : graner, torre, palissades, pallers; els materials i les eines.

Què és l'arqueologia experimental

Segons la definició d'un dels pares de l'arqueologia experimental, el Dr. Peter J. Reynolds (+2001): "l'arqueologia experimental està directament relacionada amb el procés de comprensió de l'activitat humana o, més particularment, amb la confirmació o la negació de la interpretació de l'activitat humana basada en l'evidència recuperada en una excavació" (Reynolds, 1988). A partir d'aquí és bàsic plantejar l'experimentació: l'experiment és un mètode molt senzill per determinar si una interpretació té un fonament real en el fet concret. L'experiment té necessàriament una metodologia estricta. Així doncs, la interpretació de les dades arqueològiques està subjecta a una prova empírica, destinada a aprovar o desaprovar la hipòtesi. Aquesta prova utilitza les normes estrictes de la ciència implicada, tant en l'elaboració de la prova com en l'estudi dels resultats. Per exemple, si la prova es relaciona amb una estructura, el producte ha de satisfer els requisits arquitectònics i tècnics, i a més ha d'estar subjecte a la prova del temps (Ollich, i altres, 1998).

La preparació dels experiments

La preparació de cadascun dels experiments que es volen realitzar comporta una anàlisi rigorosa de les fonts arqueològiques, de les fonts documentals d'època medieval, tant fonts escrites com iconogràfiques i finalment un estudi de les fonts etnogràfiques. Amb tots aquests elements es preparen els projectes d'experimentació arqueològica.

L'agricultura experimental

Aquest projecte es va començar a desenvolupar l'any 1990 i encara es porta a terme actualment. El seu origen es troba en la localització, l'any 1986, d'una estructura que va poder ser identificada com un graner medieval. En aquesta estructura s'hi van poder documentar fins a 32 espècies diferents de llavors, la meitat plantes conreades i l'altra, adventícies. També es va poder conèixer molt bé l'estructura interior d'aquest espai a partir d'un seguit de forats de pal que dibuixaven els compartiments on s'hi guardaven els cereals i altres conreus i també, per revestiments cremats que conservaven les empremtes dels vegetals que conformaven les tanques d'aquests compartiments.

Així doncs l'arqueologia, amb els estudis corresponents sobre carpològia (estudi de llavors cremades), va permetre formular una hipòtesi sobre com s'organitzaven els cicles agrícoles en època medieval.

Després es van estudiar les fonts documentals, per conèixer quines dades aportaven respecte l'organització dels conreus, els noms de les espècies conreades, les eines esmentades, etc. També es va estudiar la iconografia per veure les eines que s'utilitzaven i els cicles agrícoles anuals a partir del Tapís de la Creació de Girona o la portalada de Ripoll, entre altres.

Un darrer aspecte va ser la recerca de tractats agrícoles del món antic, dels autors clàssics, com Columel·la, Varró, etc, i també tractats posteriors, per veure els consells que donaven sobre com obtenir bons rendiments, sobre les pràctiques que calia portar a terme, etc. Finalment, l'etnoarqueologia també hi jugà un paper essencial i es va parlar amb persones que es dedicaven a l'agricultura, per tal d'obtenir informació directa de determinades eines i tasques i es va assistir a actes com la sega dels cereals, per tal de poder veure el tot el cicle agrícola.

Amb tota aquesta informació es va planificar l'experiment a llarg termini, utilitzant les mateixes espècies de llavors que es van trobar en el graner però que ja no es conreaven avui dia a Catalunya.

El projecte que estudia l'agricultura mediterrània es complementava a Anglaterra amb les proves per a una agricultura de clima atlàntic. Les llavors no modificades genèticament utilitzades tant a Anglaterra com a Catalunya van ser localitzades al Pròxim Orient pel Dr. Peter Reynolds, que les va començar a conrear a la Butser Ancient Farm (Chalton, Waterlooville, Regne Unit). El mateix Dr. Peter J. Reynolds va formar part de l'equip de recerca de l'Esquerda, fent llargues estades a Roda de Ter i ajudant a crear l'AREA. El projecte pretenia obtenir un seguit de collites per analitzar-ne la producció, l'esgotament del sòl i de la pròpia llavor, així com les diferents variants pel que fa al clima, etc.

La metal·lúrgia experimental

El desencadenant del projecte sobre metal·lúrgia experimental va ser la descoberta d'una ferreria medieval durant la campanya d'excavacions de 1998. Seguint el mateix esquema de treball que en el cas anterior es van poder obtenir informacions per poder construir un seguit d'elements com ara una forn, un forn de cubeta i portar a terme l'experimentació pel que fa a la fabricació d'objectes de metall: objectes de ferro realitzats a partir de la forja i també objectes fabricats amb motlles a partir de la fosa de metalls, com per exemple el bronze.

Amb aquest projecte es va experimentar sobre la construcció del forn i també de la fornal, les quantitats de fusta i carbó necessaris per fer funcionar aquestes estructures, les formes de les eines que s'han recuperat a nivell arqueològic i la seva fabricació experimental, etc.

L'esquema per preparar l'experiment és la mateixa que s'ha descrit anteriorment on l'etnologia hi té un paper destacat. Així l'observació del treball dels ferrers tradicionals ha estat fonamental. Els coneixements tècnics i científics d'Oriol Amblàs, mestre ferrer i especialista en arqueometal·lúrgia, han estat bàsics per desenvolupar el projecte.

La construcció experimental

Aquest apartat és el més complex perquè engloba una gran varietat d'experiments, des de la construcció de pellers, tanques de fusta, sitges subterrànies per emmagatzemar gra, a la construcció d'un graner o d'una torre de guaita de fusta.

En tots els casos el procediment de preparació del experiment ha estat el mateix quan ha estat possible, s'ha contrastat la informació obtinguda de diferents fonts antigues amb la procedent de fonts etnogràfiques. Així en el darrer experiment portat a terme, la construcció de la torre de guaita d'època carolíngia, s'han cercat fonts iconogràfiques en el món romà i medieval perquè no hi ha altres representacions de torres de fusta pels segles VIII-IX, i després s'ha fet una recerca sobre sistemes de treball de la fusta. Com que aquestes construccions responen a les necessitats dels exèrcits carolingis provinents de la zona del Rin, s'han buscat referències etnogràfiques de l'Europa central, com les construccions a la zona del Walser, o als sectors nord-orientals d'Europa. Les eines utilitzades són les que han fet servir els fusters tradicionalment i el procés experimental de construcció ha seguit les tècniques tradicionals, sense mitjans mecanitzats. S'ha comptat amb les aportacions del Dr. Arquitecte Joan Albert Adell, tant per a la construcció del graner com per a la torre de guaita, entre altres col·laboradors.

Conclusions

En els projectes d'experimentació arqueològica hem pogut comprovar com els estudis etnogràfics i les aportacions directes de l'etnoarqueologia, amb la presència i consell d'artesans i pagesos que coneixen les eines i tècniques tradicionals, són una part fonamental per tal d'entendre i comprovar les hipòtesis inicials. L'observació i l'estudi de les tècniques agrícoles, metal·lúrgiques i constructives tradicionals, és una variable ineludible en el procés d'experimentació, que aporta el necessari component de la realitat a la hipòtesi.

Bibliografia

ADELL, J.A. (1982):

"Notes per a l'estudi de la tecnologia constructiva de l'hàbitat medieval de l'Esquerda" a AUSA, X, VIC, 1982.- (IX Simposium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular).- p. 329-339.

AMBLÀS, O. (2003):

De la llar a l'enclusa. El treball del ferro al jaciment de l'Esquerda.- Treball de doctorat, Universitat de Barcelona (inèdit).

AMBLÀS, O.- OCAÑA, M. - OLLICH, I. (2003):

"Metalls i metal·lúrgia a l'Esquerda medieval (Roda de Ter, Osona)", a Seminari sobre Eines i Instrumental Metàl·lic Medieval (Museu Arqueològic de l'Esquerda, Roda de Ter, juny 2002), p. 31-39.

CUBERO, C. (1994):

"Anàlisi carpològiques" a OLLICH, I.; ROCAFIGUERA, M. L'oppidum ibèric de l'Esquerda, les Masies de Roda de Ter, Osona. Campanyes de 1981-1991.- Barcelona, Generalitat de Catalunya.-

OCAÑA, M. (1998):

El món agrari i els cicles agrícoles a la Catalunya Vella (s. IX-XIII). Universitat de Barcelona (Documenta, 1), Barcelona, 136 p.

OCAÑA, M. (1998, en premsa):

“El treball agrícola medieval a la vessant sud dels Pirineus (s.IX al XII).-“ II Congrés Internacional. Història dels Pirineus.- Girona, 11-14 nov. 1998.

OLLIICH, I (1988 a):

“El graner de l'Esquerda, Roda de Ter, Osona”, a III Jornades d'Arqueologia Medieval a Catalunya.- Universitat de Barcelona, març 1988.

OLLIICH, I.; REYNOLDS, P.J.; ROCAFIGUERA, M. (1993 b):

“Agricultura medieval i arqueologia experimental: el projecte de l'Esquerda” a: Actes del IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola, Alacant 1993, tom III, p. 701-709.

OLLIICH, I. (Coord.) - BLANCAFORT, F. - CABALLÉ, A. - COSTA, R. - ESPONA, P. - MARTÍ, J. - OCAÑA, M. - REYNOLDS, P.J. - RINCÓN, M.A. - RIU, M. - ROCAFIGUERA, M. - SERRAT, D. (1998):

Experimentació arqueològica sobre conreus medievals a l'Esquerda. 1991-1994.- Universitat de Barcelona (Monografies d'arqueologia medieval i post-medieval, n.3), Barcelona, 234 p.

OLLIICH, I. (2002):

“Research and Teaching in Experimental Mediaeval Archaeology. L'Esquerda, a project about agriculture, tools and construction in Mediaeval Ages”.- a: IV EUROPEAN SYMPOSIUM FOR TEACHERS OF MEDIEVAL ARCHAEOLOGY (Sevilla, november 1999), Universidad de Sevilla-Universidad de Córdoba, p. 23-29.

OLLIICH-CASTANYER, I; ROCAFIGUERA-ESPONA, M; SERRAT, D. (2014): The Origins Of Experimental Archaeology in Catalonia: The Experimental Area of L'Esquerda.

in EXPERIMENTS PAST. Histories of Experimental Archaeology (R. Paarderkoo-per Ed.), Sidestone Press, 2321 KA Leiden (Netherlands) 2014, p. 205-2014

OLLIICH, I.; CUBERO, C.; OCAÑA, M.; ROCAFIGUERA, M.(2014):

Arqueobotànica i Arqueologia Experimental. 20 anys de recerca agrícola a l'Esquerda (Roda de Ter, Osona), Tribuna d'Arqueologia 2011-2012, Generalitat de Catalunya, Barcelona, p. 295-316.

OLLIICH, I.; ADELL, J.A.; AMBLÀS, O.; OCAÑA, M.; ROCAFIGUERA, M. PRATDESABA, A.(2016):

El procés de construcció experimental d'una torre de guaita carolíngia a l'Esquerda. IV Jornades d'Arqueologia de Sitges. 26 de febrer de 2016.

REYNOLDS, P. J. (1988): Arqueologia experimental. Una perspectiva de futur. Eumo Ed. (col. Referències, 4), Vic.

Sembra als camps experimentals de l'Esquerda.

La construcció experimental del graner.

Vista general de l'Àrea de Recerca Experimental Arqueològica de l'Esquerda

Construcció d'un paller experimental

Procés de construcció de la torre de guaita carolíngia.

LA DONA TORNERA A LA VALL DEL GES L'ANY 1936

VERDAGUER, Gerard

Aquest estudi s'ha dut a terme amb el buidatge sistemàtic dels padrons d'habitants de l'any 1936 als municipis de Torelló (4.547 habitants l'any 1930; 4.806 l'any 1940) i Sant Pere de Torelló (1.938 habitants l'any 1930; 1.828 l'any 1940). Aquests padrons són excepcionals perquè faciliten el nom de l'empresa on treballen els habitants del municipi.

En el cas de Sant Vicenç només hem trobat homes que treballaven a les torneries de Torelló. Les torneries d'aquest municipi són més tardanes i també varen ocupar dones.

El 24 de novembre de 2013 es va presentar l'acte "La dona tornera" al Museu de la Torneria. Es pot veure per youtube des del febrer de 2014.

La dona i el treball

Des de mitjans de segle XIX tenim padrons o censos on trobem l'ocupació dels habitants. Consten poques dones amb el seu treball: teixidores, filadores, botigueres. Ja a tombant de segle apareixen modistes, comerciants, jornaleres... i minyones o serventes. Hem de creure que moltes vegades no consta com a tal el treball de la dona als petits tallers d'àmbit artesà i domèstic. Apareixen com a mestresses de casa, però tenen una ocupació parcial als petits tallers.

La dona al sector tèxtil

Durant la segona meitat del segle XIX es construeixen la major part de les fàbriques de filatura del Ter. Als padrons, entre 1857 i 1936, hi trobem una progressiva substitució d'homes per dones en aquest sector atès que els salaris que pagaven els empresaris a les dones eren més baixos. Aquesta substitució és especialment conflictiva a principis de segle XX a tota la conca del Ter.

L'any 1936 trobem torellonenques treballant a: Almeda Alamany (Vila-seca; Sant Vicenç de Torelló), Fabra i Coats (Borgonyà, Sant Vicenç de Torelló), Ignasi Font (Torelló), Pericas, Boixeda i companyia (Colònia de la Coromina, Torelló), Valldeperas (Cal Feyner, Torelló), Matabosch (Can Casarramona, Torelló), Salvans (Can Blanc, Torelló), i la colònia SA Ymbern (El Pelut, Orís).

L'any 1936 trobem santperenques treballant a les mateixes fàbriques del Ter i joves teixidores que es queden al municipi. Treballen a la fàbrica d'Esteve Serra, una fàbrica de tissatge moguda a vapor que es va enderrocar durant la dècada de 1980 (actualment hi ha el pavelló municipal. Les dones de Sant Pere feien el camí de la paciència tot cantant. El camí era de més d'una hora d'anada i una altra hora de tornada (sovint amb la mainada a coll).

La dona al sector metal·lúrgic

L'any 1936, a Torelló trobem un nombre creixent de noies joves que treballen al metall. En algun cas, amb un percentatge superior al 50% del personal ocupat a la fàbrica.

Joan Bofill Homs (Vitri electrometal·lúrgica): 104 treballadors. 87 torellonencs (39 dones i 48 homes) i 1 dona de Sant Pere de Torelló. Tallers al carrer de Sant Josep i de Sant Antoni.

Miquel Vidal Verdaguer: 40 obrers. 36 torellonencs (20 homes i 16 dones). Taller al carrer dels Estudis.

Àngel Rusqué Emilio: 14 obrers. 13 obrers torellonencs (10 dones i 3 homes). Taller a la Ronda de les Pollancredes.

Aquests tres tallers d'embotició de metall, durant la Guerra Civil (1936-1939), s'adaptaren a la fabricació d'armament (bàsicament bales màuser).

La dona a les torneries de Torelló i Sant Pere l'any 1936

Quan analitzem els mètodes de treball a les torneries des de mitjans del segle XIX fins l'actualitat trobem que mai apareixen dones amb l'epígraf de torneres.

Al padró de 1936 podem confirmar, per primera vegada, quines dones treballaven als tallers de torneria de la Vall del Ges. En aquest padró apareix el taller o fàbrica on treballen tots els habitants. Malauradament, als padrons posteriors torna a sortir l'epígraf genèric.

Per les fotografies d'algunes torneries i per la transmissió oral constatem que les dones també participaven del procés de treball a les torneries. Aquest treball consistia en tasques que giraven a l'entorn del procés: poliments, acabats, pintura, ensacatge... En molt poques ocasions trobem la dona amb la gúbia al torn o amb determinades màquines, però hi ha excepcions.

Torelló. 40 torneries. Dues d'aquestes torneries, Can Vidal i Can Torreta (Pujol) tenien 80 homes cadascuna procedents de Torelló, Sant Pere, Sant Vicenç de Torelló i rodalies.

Segons les dades del padró de 1936, a Torelló hi havia trenta-una dones treballant en deu torneries i tres propietàries que dirigien els respectius tallers (Adela Deordal, Josepa Parés, Vda. Valls, i Rosa Casasas, Vda. Reig). Representaven el 9,36 % del sector.

A la torneria Pous (13 dones): Elvira Roqué, Carme Puig, Carme Bosch, Carme Presseguer, Àngela Camps, Maria Sabata, Teresa Camprubí, Pilar Basagaña, Maria Coll, Maria Ortuño, Palmira Vilademunt, Ramona Mercader i Maria Montells. Edat mitjana: 21,2 anys.

A la torneria Camprodon (7 dones): Empar Juàrez, Margarida Fàbregas, Ramona Camprubí, Loreto Franquesa, Maria Treserra, Ramona i Paula Vaqué. Edat mitjana: 20,1 anys.

A la torneria Autonell (3 dones): Enriqueta Reig, Antònia Galobardas i Josepa Farré. Edat mitjana: 20 anys.

A la torneria Ricart (3 dones): Quima Gudayol, Engràcia Raurell i Josepa Romans. Edat mitjana: 25,3 anys.

A la torneria Armengol (2 dones): Quima Guix i Margarida Galobardas. Edat mitjana: 27 anys.

A la torneria Cordoní (1 dona): Rosa Babré. 15 anys.

A la torneria Cuadras (1 dona): Maria Portabella. 18 anys.

A la torneria Parés (1 dona): Remei Ginebra. 30 anys.

Sant Pere: 43 torneries. Trobem sis dones que treballen en quatre torneries com a envernissadores.

Pilar Coll Viñolas (SPT, 1916). Envernissadora a la torneria de Pere Bru.

Dolors Rovira Illamola (SPT, 1916). Envernissadora a la torneria d'Artur Puigvert.

Àngela Ordeig Jaquetti (SPT, 1915). Envernissadora a la torneria de Josep Vergés.

Francesca (SPT, 1884) i Maria Viñeta Targarona (SPT, 1886). Envernissadores a la torneria familiar de Ramon Viñeta.

Assumpta Font Recordà (SPT, 1911) envernissadora a la torneria de Ramon Viñeta.

A Sant Vicenç: 1 torneria (al Molí del Viver). La torneria Illamola es va transformar en magatzem de fusta. No hi consta cap dona.

Estadística de 1945

L'any 1945, segons els censos estadístics de l'Ajuntament de Torelló, hi havia 428 torners (339 homes, 79,21 %, i 89 dones, 20,79%) que treballaven a les torneries del municipi. A Sant Pere hi havia 224 torners (165 homes, 73,66%, i 59 dones, 26,34%).

Amb aquestes xifres es fa evident l'increment progressiu de dones ocupades en el ram de la torneria. El màxim històric de dones ocupades en el sector l'hem de fixar durant les dècades de 1970 i 1980. La dificultat actual per estudiar els padrons i censos no ens permet constatar-ho.

La dona tornera en l'actualitat

Actualment el nombre de torneries ha minvat, hi ha una trentena d'empreses del sector de la fusta que podem considerar com una evolució de les torneries. En aquests tallers hi segueix treballant un important nombre de dones atès que "l'ofici" clàssic ha canviat molt. Ara, la majoria de màquines són automàtiques o semiautomàtiques. Els robots, els controls numèrics i els centres de mecanitzat han substituït els torns clàssics. L'esforç físic que requereix no és massa gran i no és necessari que siguin homes els que s'ocupen d'aquest treball.

Els controls numèrics, els torns revòlver, les fregadores, les màquines de pintar... qualsevol d'aquestes màquines pot tenir una dona al capdavant.

Cloenda

Moltes vegades el treball de la dona a les torneries no constava perquè no es donaven d'alta a la seguretat social o les asseguraven al cap d'un temps. Les dones de la família gairebé mai consten com a treballadores però hi són.

Durant una època les noies treballaven a les torneries fins que es casaven i deixaven la feina. Algunes dones continuaven si la situació econòmica era poc estable.

Dones de la torneria de Pere Vila i Soldevila.

Àngela (1921) i Pepeta Mercader Vinyeta (1916). Veïnes del carrer Nou, 128.

Rosa Soler Royo (1914): esposa del propietari Pere Vila Soldevila (1912).

A dalt, secció de pinzell i pistola de la torneria de Pere Vila Soldevila (en primer terme), especialitzada en ninots de Walt Disney.

Antònia Mercader Viñeta (d'esquena), Pepeta Mercader Viñeta (d'esquena) (1916), Maria Mas Arcarons (d'esquena), Lola Darnés (d'esquena) (1931), Conxita Cervera (de cara) i Carme Puig (pinta drete amb la pistola).

Drets d'esquerra a dreta (Vila Soldevila als anys setanta del segle XX):

Carmina Salomón, Jaume Codolosa (nascut l'any 1930), Angelina Morellas, Teresa Darnés, M. Rosa Hernández, Anita Hinojo.

Ajupits: Quico Verdaguer (nascut 1930), Bibiana Terricabras, Victòria Àvila i M. Carme Basagaña.

Fotografia inferior: Pintant amb pinzell als anys 50 del segle XX (Vila Soldevila) Conxita Cervera (esquerra), Antònia Viñeta, Pepeta Mercader i Maria Mas (dreta; nascuda el 1932). Al fons: Pere Vila i Rosa Soler (massillant peces).

ARXIU DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE RODA DE TER FLUVIÀ, Glòria; BALLÚS, Jordi

QUI SOM, QUÈ PRETENEM?

L'Arxiu de Memòria Històrica som un grup de gent amb inquietuds sobre la història de Roda. Som gent que sense cap ànim de lucre volem deixar constància de la història del nostre poble, la gent, els edificis, els carrers. Fets que han format part de la vida del poble.

Portem un bagatge d'uns quants anys de recerca d'imatges rodenques, amb un arxiu de propietat municipal obert i a disposició de tothom que en vulgui fer consultes. Volem arribar i estem oberts a tothom que estigui interessat i volem fer un arxiu amb la més possible i detallada informació del que ha set i és el nostre estimat poble.

De moment disposem d'un recull de més de sis mil fotografies cedides per rodencs i rodenques i que setmana rere setmana les anem documentant en la mesura possible per la gent que participem en l'arxiu.

A més de les fotografies disposem de projeccions filmiques de diferent durada i de diversa temàtica rodencs. I fins fa poc estem ampliant l'arxiu amb documentació diversa aportada i cedida per gent del poble. Intentem recopilar tota la informació que arriba al nostre abast ja que considerem que forma part de la nostra història.

UNA MICA D'HISTÒRIA

La nostra història comença fa ja deu anys en una trobada entre la Regidora d'Acció Social, Benestar i Família de Roda de Ter i el Museu del Ter per tal de promoure un taller de fotografia històrica. La idea va ser ben acollida i es varen anar recopilant fotografies, un total de tres-centes el primer any, i es treballava la seva identificació; al final del taller es va fer una exposició de les fotos recollides que va tenir molt bona acollida. Com que la gent que hi participava estava engrescada l'any següent es va continuar amb la mateixa dinàmica, fins arribar al tercer any en què ja s'havien aconseguit unes tres mil fotografies. Val a dir que durant aquests tres anys el Museu del Ter i una treballadora de l'ajuntament eren els que dirigien el taller.

L'arxiu anava creixent any rere any, fins al punt que havíem de buscar la manera de poder organitzar les fotografies, fou el moment que contactarem amb el Xavier Vilaregut que ens aconsellà instal·lar el programa lighthroom, amb el qual estem treballant en l'actualitat.

Hem sigut i som un grup obert a tothom, amb baixes però també amb noves incorporacions, i que ha fet que canviés la dinàmica del taller, en el sentit que fa uns tres anys hem incorporat documents, films, etc..., i fou quan decidirem entre tots de canviar el nom de "taller" per "Arxiu Memòria Històrica de Roda de Ter".

AVUI US EXPLICAREM COM TREBALLEM:**• COM TREBALLEM LES FOTOS**

Recopilació de fotos tant personalment com per mitjà d'algun membre de l'Arxiu.

Repàs de la foto que no estigui repetida.

Escaneig de la foto i numerada correlativament segons l'ordre que correspon.

Fer còpia de les fotos de grup per identificació de persones.

Paral·lelament dos grups fan fixes manuals: reconeixement de la foto i identificació del lloc..., data, etc.

Aquesta fitxa es passa a l'ordinador en plantilla work.

Les fotos són bolcades a lighthroom

• COM TREBALLEM ELS DOCUMENTS I ELS FILMS

Tenim una plantilla pels documents i els films on els anem registrant. Els documents els bolquem també al lighthroom.

• ENS HEM OBERT A LES NOVES TECNOLOGIES

Web: www.memoriaderoda.cat

Facebook: Arxiu Memòria Històrica de Roda de Ter

• PROJECTES I COL·LABORACIONS

Des de l'arxiu hem organitzat algunes exposicions, i cada estiu el mes de juliol en el marc de "Cinema a la fresca" que organitza l'ajuntament de Roda hi participem amb projeccions sobre algun tema concret.

També són vàries les col·laboracions que hem portat i portem a terme durant aquests onze anys: particulars, exposicions, llibres, treballs de recerca, etc.

A continuació detallem algunes de les projeccions temàtiques i col·laboracions en les que hem participat:

Projeccions:

- Una mirada al passat, juliol 2013
- Roda i la seva gent, juliol 2014
- 50 anys biblioteca, setembre 2014
- Temps de lleure, temps d'esbarjo, juliol 2015
- 10è aniversari: tastet 10è aniversari, setembre 2015
- 10è aniversari: anys 1813 a 1949, octubre 2015
- 10è aniversari: anys 1950 a 1965, gener 2016
- 10è aniversari: anys 1966 a 1980, abril 2016
- El nostre passat industrial, juliol 2016

Col·laboracions:

- Revista RODA DE TER (assíduament)
- Associació comerços de Roda (cada 23 d'abril)
- Llibre sobre la colònia de Malars (Ajuntament de Gurb)
- Llibre sobre cases de pagès (Joan Generó)
- Projecte sobre el petit comerç (Ajuntament de Roda)
- Museu Tècnic de Terrassa
- Revista Sapiens
- Museu L'Esquerda: 75è aniversari desbordament riu Ter
- Escola de música El Faristol
- Treballs escolars
- Treballs de recerca institut
- Exposició de fotos antigues de Roda (Festa Major)
- Museu L'Esquerda: commemoració 80 anys del cop militar
- Ajuntament pregó Festa Major
- Llibre d'il·lustracions de Dàlia Adillon
- Exposició sobre Lluís Companys organitzat per Esquerre Republicana de Catalunya (Roda).
- 6ª mostra internacional cinema etnogràfic Museu de L'Esquerda
films: Gegants de Roda, Cases de la Cooperativa, Escola Ilar, Pantà de Sau.

Un parell de fotografies de les sessions de treball que realitzem a la Biblioteca Bac de Roda de Roda de Ter. Carrer Bac de Roda, 1 bis.

EL BLOG COM A EINA DE VISUALITZACIÓ, DIFUSIÓ, I POSADA EN VALOR DEL PATRIMONI LOCAL. EL CAS DEL COSIDOR DIGITAL 2.0 A LA VALL DEL GES

CAMPÀS, Jordi; MOLERA, Santi

ANTECEDENTS

Com diu el títol aquesta intervenció versarà sobre El blog com a eina de visualització, difusió, i posada en valor del patrimonial local. I parlarem del nostre cas, el del Cosidor Digital 2.0. a la Vall del Ges. Abans però voldríem explicar l'origen i els antecedents de la nostra entitat que ens permetran entendre perquè varem optar pel blog com a eina de posada en valor del patrimonial local.

El Cosidor Digital va nàixer informalment el juliol de 2005 amb una proposta molt concret "Arxiu de la memòria: Torelló (1931 – 1955)". Es tractava d'un projecte de banc de memòria, referent als anys al voltant de la Guerra Civil i centrat en Torelló i la seva gent. Vam intentar buscar aliances amb entitats i institucions per tal de poder optar a la línia de subvencions que el Memorial Democràtic havia obert. Davant la manca de suports varem optar per constituir-nos com a entitat uns mesos més tard, i així poder optar a l'esmentada línia de subvencions durant els anys següents.

Dit i fet, finalment el projecte "Arxiu de la memòria: Torelló (1931 – 1955)" va ser subvencionat i per tant el varem desenvolupar al llarg dels anys 2006 i 2007, amb un total de 39 entrevistes i amb unes 67 hores de gravacions.

Durant el 2008 varem optar per fer un documental a partir d'una part del material de l'"Arxiu de la memòria", sota la premissa de fer aparèixer tots els entrevistats varem crear "39", amb una durada de 38' i 10".

Del documental, que no va comptar amb cap subvenció, se'n van fer uns 500 DVD's pagats per l'Ajuntament de Torelló i que varem repartir conjuntament amb el setmanari Torelló (de forma gratuïta pels subscriptors i a un preu simbòlic per la resta). "39" va ser emès dues vegades pel Canal 33 dins del programa Tallers.doc, la primera emissió va ser 22 d'octubre de 2009 i va ser vist per més de 42.000 espectadors.

Entre els anys 2009 i 2010 varem continuar en la línia de la recuperació de la memòria històrica amb dos nous projectes subvencionats pel Memorial Democràtic. El primer va ser "Les filles de l'Aurora" un treball més d'anàlisi fet a partir de les històries de vida de sis dones filles d'antics membres de l'Aurora Obrera Torellonense. Aquest treball s'allunyava una mica de l'ús de tecnologia digital que caracteritza l'entitat, i de moment el treball resta inèdit a l'espera de poder-se publicar en un futur. El segon projecte va ser "Arxiu de la memòria: Conesa (1931 – 1955)", un arxiu de memòria de la vila de Conesa (Conca de Barberà), seguint la línia del projecte del mateix nom de Torelló. Aquest però d'un tamany més reduït, nou persones entrevistades amb unes 18 hores de gravació.

En resum, entre els anys 2006 i 2010 es van desenvolupar diversos treballs de memòria històrica que van ser possibles gràcies a les subvencions ja esmentades i a la voluntariositat dels membres de l'entitat. Paral·lelament als grans projectes, els membres de l'entitat es van dedicar a recopilar i gravar entrevistes i imatges de temàtica local. El 2011, amb el retall de les línies d'ajut a la memòria històrica, ens va obligar a un replantejament del què estàvem fent, perquè i per a qui.

L'ENTORN 2.0

El 2012 varem creure convenient que tot allò que havíem anat fent, així com altres materials que els membres de l'entitat havien estat treballant durant el passat, tenia prou valor per ser compartit i difós socialment. Després de pensar i repensar quina forma li podíem donar varem decidir obrir un blog per publicar tot aquest material i posar-lo a l'abast de les persones interessades. Ens varem inspirar en el blog del Dani Cortijo altresbarcelones.com i varem crear el nostre propi espai a la xarxa elcosidordigital.blogspot.com que varem inaugurar el 13 de juliol de 2012 amb un post on varem penjar el documental "39". D'això ja en fa poc més de quatre anys, en concret 50 mesos en els quals s'han publicat 67 posts o articles que han tingut un total 56.943 visites, amb una mitjana de 1.139 visites mensuals, 31.949 de l'Estat espanyol mentre que la resta han estat d'altres països.

El blog s'estructura a partir d'una pàgina principal, en la part central hi podem trobar els posts o articles que donen gruix al contingut del web, i que apareixen en ordre invers a la seva data de publicació, a manera de diari. Aquests entrades són el contingut principal que es vol compartir i difondre, i que permet als lectors fer-hi comentaris.

A la part superior de la pàgina principal apareixen unes pestanyes que enllacen amb pàgines paral·leles (Músics i Músiques, Ficcions, Arxiu de la Memòria, Videoteca, Bibliografia, Tal dia com avui, Agenda), apartats que han anat canviant amb el temps. En aquestes pàgines en paral·lel hi podem trobar alguns continguts de la pàgina principal agrupat per temàtiques, i alguns temes a manera de enciclopèdia temàtica, com pot ser el cas de Músics i Músiques, dedicada als músics i les músiques de la Vall del Ges, i que amb molta diferència ha estat la pestanya més visitada (3.576 visites). Destaca també la pestanya de Bibliografia, on hem intentat reunir les referències bibliogràfiques referents a la Vall del Ges, amb enllaços a les publicacions que es poden trobar on line i en pdf.

A la part dreta de les pàgines i podem trobar diferents apartats que ens permeten veure l'origen de les visites, buscadors per trobar articles en funció de la temàtica o la data de publicació, enllaços amb altres blocs de la Vall o pàgines de les entitats culturals, etc.

Pel què fa a les publicacions principals, els posts, aquests tenen diferents temàtiques i diferents formats. Podem trobar-hi articles d'opinió, articles de contingut, articles de contingut amb vídeos que els complementen, o senzillament vídeos amb algun article de contextualització. Els posts més visitats han estat els que contenien vídeo (La colònia del Pelut amb 971 visites, l'entrevista a Joan Font i Fàbregat amb 931 v., l'entrevista a Ramon Gabarrós amb 464 v., o Un camisa vieja amb 453v.). L'article més visitat sense contingut en vídeo ha estat el de Raimond Götze amb 829 v., i que és l'únic sense vídeo que està entre els 10 posts més vistos del blog.

Les col·laboracions externes a l'entitat han estat escasses, tot i el nostre oferiment a diverses persones. Els comentaris dels posts tampoc han generat gaire feed-back, destacaríem el post de Un camisa vieja i l'entrevista a Ramon Gabarrós amb 12 i 10 comentaris, com els únics articles amb certa repercussió.

En Paral·lel al bloc, des de l'entitat s'han oberts canals a Youtube i Vimeo per penjar-hi els continguts audiovisuals, així com un Twitter per reforçar la difusió dels continguts des del 2014.

A MANERA DE CONCLUSIONS

Creiem que el blog és una eina útil per publicar i visualitzar alguns elements de la cultura i el patrimoni a nivell local. Aquest elements però, tenint en compte les característiques de les xarxes socials, han de tenir un format àgil i si tenen elements audiovisuals son més assequibles en un entorn que es caracteritza per la immediatesa i el consum ràpid.

Per optimitzar-ne la seva difusió però creiem que cal que el blog vagi acompanyat d'altres eines de les xarxes socials com twitter, facebook, Instagram, etc, que realment serveixen més per difondre i reforçar-ne la visibilitat a nivell de xarxes socials. Per poder organitzar i mantenir això en el temps cal una estructura àmplia que una entitat com la nostra no pot abarcar.

L'experiència del blog de elcosidordigital.blogspot.com ha estat una molt bona a nivell individual per les persones que hi hem treballat, però la repercussió que ha tingut més enllà en el públic a qui es volia dirigir sens fa difícil de valorar. Els números ens ofereixen unes estadístiques que ens costa d'interpretar ja que no tenim altres referents en aquest entorn. Per altra banda, dels pocs imputs externs que hem rebut, algunes persones han agraït poder trobar tots aquests continguts on line que d'altra manera haguessin quedat al fons d'un calaix dels erudits o d'alguna institució dedicada a la preservació tipus biblioteca, arxiu o museu, i que de vegades no presten prou atenció a fer arribar els continguts a la població en general.

El Cosidor Digital
Jordi Campàs i Reig
Santi Molera i Clota

*Nota: Les dades estadístiques son amb data del 12 de setembre de 2016, 50 mesos (4 anys i 2 mesos) després d'haver obert el bloc.

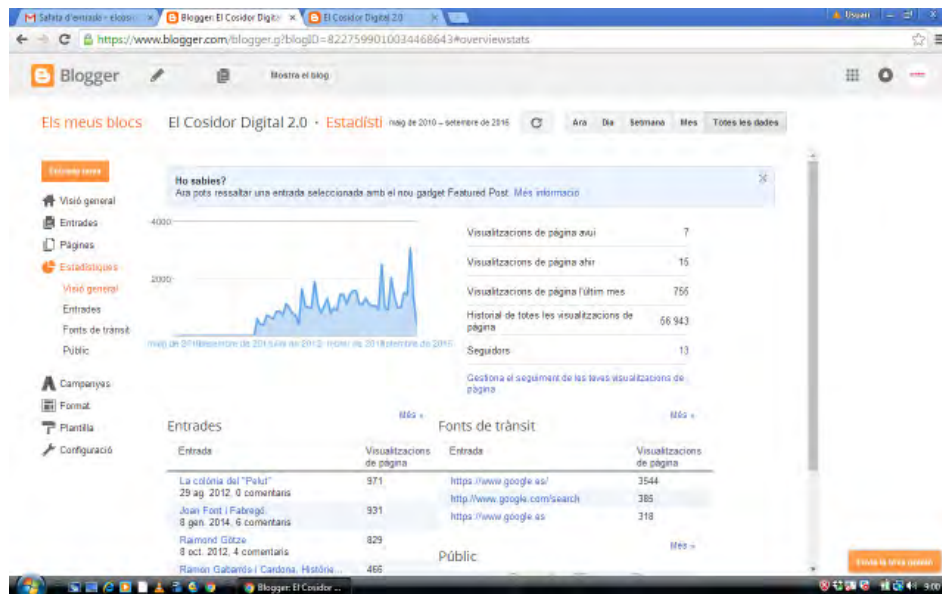

ARXIU DE LA MEMORIA: TORELLO (1931 - 1955)

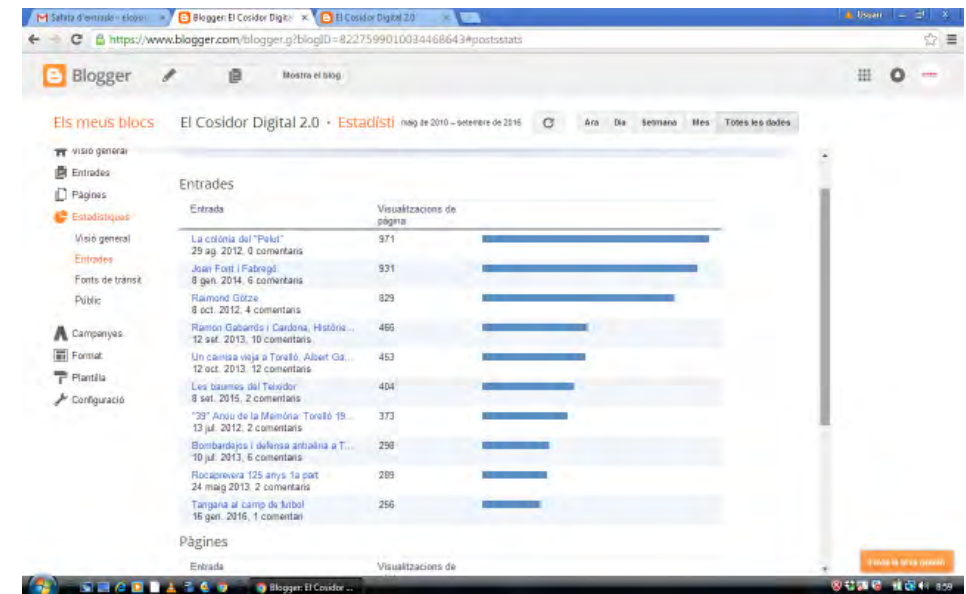

elCOSIDORDIGITAL

Imatge del blog i
portada del Dvd "39".

Estadística del Total de visites que ha rebut el blog (A data de 12 de setembre de 2016).

Estadística de visites per entrades que ha rebut el blog (A data de 12 de setembre de 2016).

ELS CAMINS DE DONES. DE LA MASIA A LA FÀBRICA

CIRERA, Marina

Un dels grans reptes de la historiografia feminista actual no és només la constatació del paper de la dona en determinats contextos, sinó la superació de l'«androcentrisme» imperant en la majoria dels discursos històrics. Aquest concepte fa referència a l'adopció d'un punt de vista central que s'autoafirma com a hegemònic i relega als marges tot allò no-significatiu, insignificant o negat. És el historiador qui fixa aquest punt de vista i en funció d'aquest i de les necessitats argumentatives de la seva anàlisi decideix quins fets del passat esdevenen fets/subjectes històrics. Tanmateix, l'elecció sobre què i com s'estudia no ha estat exempta de prejudicis, més aviat al contrari, sovint ha estat marcada per un cert determinisme que confon la «normativitat» amb «allò que és important de ser estudiat». L'exclusió de la dona dins la història fins fa poques dècades ha respost a aquesta lògica en la qual la dona i les seves aportacions no només s'han considerat insignificants sinó que ni tants sols se'ls ha atorgat significat. Possiblement aquest és el punt de partida teòric de la recerca que emana sota el títol Els camins de dones. De la masia a la fàbrica i possiblement per aquest motiu treballa en base a un subjecte i un objecte fins ara in-significants: les dones i els camins per anar a la fàbrica.

L'interès en abordar una qüestió com són els camins que feien les dones per anar a la fàbrica es desprèn de varies consideracions. En primer lloc, l'estudi del camí no només contempla la dimensió física d'aquest – en el sentit de patrimoni material – sinó que també contempla una dimensió immaterial: el camí com a un espai/àmbit més dins la nova societat industrial. Amb això no només es pretén detectar els efectes i conseqüències que implicà el model de fàbrica, sinó que també força a repensar el límits d'on comença i acaba la fàbrica i per extensió sobre la seva definició. En segon lloc, la dona com a subjecte principal de la recerca intenta revalorar el sovint oblidat o ocultat pa- per d'aquesta dins la fàbrica tèxtil i per extensió en els seus trajectes.

Això, però, no ha d'oblidar el paper del homes en aquests espais que suposen els camins, perquè amb ells es pot comprendre millor les condicions que definien la treballadora de la fàbrica.

La intensa explotació industrial que visqué la conca osonenca del Ter durant el segle XIX i XX amb el tèxtil, ha fet que es constituís aquesta àrea com el marc geogràfic de referència de la recerca. Per altra banda, la limitació cronològica al voltant de la segona meitat del segle XX ha vingut determinada per les possibilitats que oferien les fonts. En tant que els camins que es feien a peu no han quedat constatatats a nivell documental, la present recerca s'ha centrat en l'ús de fonts orals amb les quals s'han obtingut trenta entrevistes. Tanmateix, els resultats d'aquest tipus de font s'han complementat amb un treball cartogràfic basat en l'enregistrament de tracks i la plasmació d'aquests damunt de suports topogràfics i ortogràfics. En aquest aspecte l'objectiu és aconseguir un mapa del fenomen radial que constituí el propi fet d'anar a peu a la fàbrica.

Amb tot el treball es proposa cobrir els principals fluxos de treballadores fabrils del Ter, cosa que implica un ampli abast i una recerca que encara continua en procés. Així doncs, ara per ara, es compta amb els resultats de l'estudi del fenomen dels camins de fàbrica en el cas dels municipis de Les Masies de Voltregà, Sant Hipòlit de Voltregà, Folgueroles, Tavèrnoles i Roda de Ter entorn els quals s'han recuperat uns trenta-set camins. Es tracta de camins, alguns d'ells amb noms propis com el «camí de les Xinxes», «la Font del Ros», «la barraca de les puces», «les baixades de Salou» o «camí de les lleixes», i que uniren diversos nuclis de població amb fàbriques com la Blava, Can Riva, la Cooperativa, Malars, ca l'Escolà o les colònies de Salou i de Còdol-Dret.

Al marge de l'estricta recuperació de la ubicació, traçat i referències dels camins la part substancial de la recerca ha intentat recollir i analitzar les experiències, records, anècdotes i quotidianitat dels testimonis. Tot plegat pretén posar en relleu la duresa del treball a la fàbrica que no acabava amb la sirena del canvi de torn, sinó que per a moltes «casa» quedava a quasi una hora de camí i en molts casos les condicions no acompanyaven - neu, pluja, fosc, boira, mal estat del terreny...-. Els camins suposen, doncs, espais de risc, d'esforç i de temps invertit que ens ha de fer pensar aquests com una possible extensió més de la fàbrica o, dit d'una altra manera, com una part més de la jornada laboral no reconeguda ni pagada. Es tracta, de fet, d'un patrimoni que ens parla sobre els canvis de comportament sorgits arran de la nova era industrial.

La dona osonenca canvià la unitat de producció que constituïen la masia i la família per la fàbrica i amb això sucumbí a la massificació i homogeneïtzació. Resultat d'aquest canvi en les pautes de treball va ser l'aparició i intensificació dels camins d'accés a la fàbrica. Un fenomen, doncs, que resta molta lligat als canvis i processos urbanístics i és que en molts casos aquests camins de fàbrica van deixar de ser espais rurals per esdevenir espais pràcticament urbans. En tot cas però, tots ells van constituir un espai comú arran del qual s'articulà tot un imaginari col·lectiu que s'ha intentat recollir i treballar amb els testimonis. Les cançons cantades mentre es feia camí, les anècdotes, la màgica, la devoció a la Mare de Déu durant el trajecte, les supersticions, etc. configuren un patrimoni molt valuós que permet un acostament a la sociologia del moment.

Un dels aspectes, però, que més interessa a la recerca és la reproducció de determinades pràctiques patriarcal en aquests nous espais dels camins de fàbrica. La idea de fer el camí en grup respon en bona part a la idea de control però també de recurs contra la por infundada a les dones mitjançant petits «espants» sota l'aparença de bromes innocents.

En certa manera aquest tipus de pràctiques constitueixen una forma més de violència contra les sovint mal vistes dones de fàbrica. En aquest sentit un cas paradigmàtic foren els anomenats «fets del Cos» o de «les Degollades» – recollits i documentats per Xevi Rubiró - on a finals del segle XIX s'assassinaren unes joves treballadores de Folgueroles mentre feien el «Camí de les Xinxes» cap a Roda de Ter.

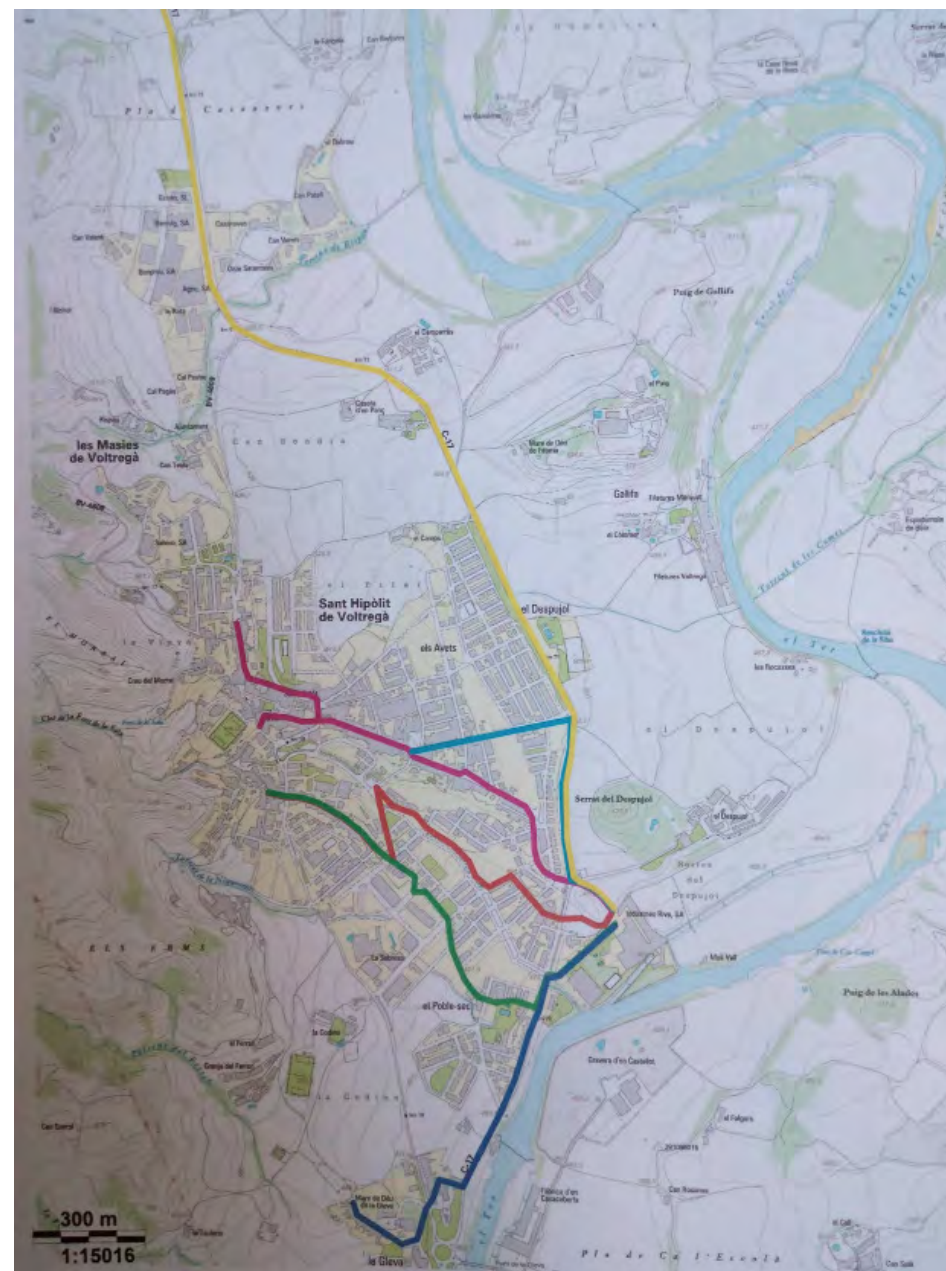
Amb tot, els camins suposen un espai de transició entre la fàbrica i el món domèstic. És interessant, doncs, plantejar-se les possibilitats que aquest tipus d'estudi pot oferir per a l'anàlisi i acostament d'un univers tant hermètic i negat com ho és l'àmbit domèstic i quotidià, un àmbit fins ara sense història. Tractar la dona treballadora de la fàbrica deixant al marge les seves realitats quotidianes i l'àmbit de la llar a la qual se l'ha relegat, constitueix una forma més de reproduir el discurs androcèntric. Plantejar-se nous camps d'anàlisi i nous objectes d'estudi és un pas més cap a la reconstrucció de la història «dels sense història». Els camins de dones és un estudi sobre la industrialització osonenca però també un petit pas cap a la comprensió de la dona com a classe social pròpia amb totes les seves dimensions.

A dalt, tres treballadores de Can Riva fent camí cap a la fàbrica. Dècada 1940. Font: Elvira Nogué.

A l'esquerra, treballadora de la Cooperativa damunt la bicicleta amb què anava a treballar. Dècada de 1940. Font: Ramona Fabregó.

A la dreta, mapa dels camins de la fàbrica de can Riva de les Masies de Voltregà.

ANÀLISI DEL FENÒMEN TURÍSTIC A RIPOLL DURANT EL PERÍODE 1907-1936

SUBIRANA, Janina

A partir del 1907, a diferents publicacions de l'època ja trobem indicis d'un cert moviment turístic a Ripoll, fins i tot es podria dir que, després de la indústria, començava a despuntar com una altra activitat econòmica. A més, la societat ripollesa del moment veia el fenomen del turisme com un fet rellevant, cosa que demostrava amb el seu comportament envers els turistes i l'activitat en si.

Tot i que el principal turisme que aquesta població tenia era el d'estiueig (famílies benestants de Barcelona que venien a passar els mesos d'estiu a Ripoll, fugint de les altes temperatures i el bullici de la ciutat i buscant un ambient més tranquil, fresc i rural), també destacava el turisme cultural pròpiament dit, o sigui, el turista o excursionista que venia a la vila expressament per visitar el monestir de Santa Maria, icona principal del poble, o l'Arxiu Museu Folkloric que, des de la seva obertura el 1929, esdevindria un nou atractiu local.

Això s'ha pogut demostrar gràcies a la realització d'un estudi que posa en relleu el fenomen turístic a Ripoll els primers anys del segle XX, concretament el període 1907-1936, a través de l'anàlisi de cinc setmanaris de Ripoll d'aquesta època, que permeten observar què passava en aquells moments a la societat de la vila i com vivia el turisme, acotant-ho fins al 1936, moment de l'esclat de la Guerra Civil. A partir d'aquestes publicacions, es pot conèixer el comportament i les característiques dels turistes, la relació entre la població local (els ripollesos) i els estiuejants, i també verificar el paper que hi tenia el monestir de Santa Maria com a referència principal de la població, o l'existència d'altres elements d'atracció.

Així doncs, s'han analitzat cinc revistes, durant el període del 1907 al 1936, tot i que hi manquen alguns anys, degut al fet que les publicacions escollides van suspendre la seva activitat. Resumidament, s'ha treballat amb una mostra de 802 cites, obtingudes d'un total de 867 consultes, procedents de cinc setmanaris: El Puigmal, Ripoll, El Gall de Ripoll, El Ripollès i Altaveu. D'aquest material se n'han extret les informacions referides al fenomen turístic a Ripoll i s'han classificat en diferents categories, segons el seu contingut. Gràcies a l'anàlisi posterior de les dades trobades, s'ha pogut conèixer com era el turisme a la vila al principi del XX, i extreure algunes conclusions com ara:

L'estudi sencer d'aquest abstracte es pot trobar al Repositori Digital de la Universitat de Girona (UdG) - <http://dugi-doc.udg.edu/>:

Subirana, J. (2012). *Anàlisi del fenomen turístic a Ripoll durant el període 1907-1936, a través de revistes històriques de la vila*. Girona: Universitat de Girona.

També es va publicar l'article sencer a *Patrimoni i turisme al Pirineu*, que recull les ponències presentades en les 11es Trobades Culturals Pirinenques, que es van realitzar a Esterri d'Àneu el 25 d'octubre del 2014: **Villuendas, R.**(2015). *Onzenes Trobades Culturals Pirinenques. Patrimoni i turisme al Pirineu*. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències

- Que la vila ja disposava d'una important activitat turística a l'inici del segle XX, bastant consolidada gràcies a l'important nombre de visites que rebia al monestir, però també per les nombroses famílies benestants que passaven la temporada estiuenca a Ripoll. A causa d'aquest moviment de forasters ja es començava a veure la necessitat de millorar la imatge del poble, arrançant carrers, fonts i edificis per donar la benvinguda als turistes i fer-los l'estada més agradosa.

- Que amb l'esclat de la Guerra Civil espanyola el 1936, el turisme es va veure afectat de forma general i l'activitat va disminuir o va quedar estancada. Tot i així, no s'ha pogut constatar quines conseqüències va tenir sobre la població de Ripoll, ja que durant aquests anys moltes de les revistes es van deixar de publicar. Això porta a interpretar que la guerra sí que va causar efectes sobre el turisme a la vila, però en cap cas no disposem de cites com a exemple que ho demostrin.

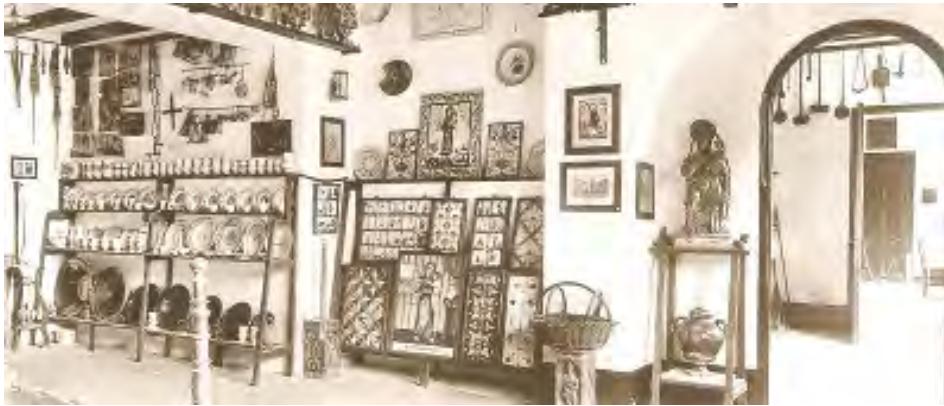
- Que el turista d'aleshores es caracteritzava per ser un estiuejant, de classe alta i amb professions rellevants, com metge o advocat, alguns fins i tot amb distincions com ara "comte" o "marquès". Majoritàriament eren famílies benestants que provenien de la ciutat de Barcelona i arribaven a Ripoll per passar tota la temporada d'estiu a la vila i fugir del bullici de la ciutat i poder gaudir de la tranquil·litat, de les temperatures suaus, de l'entorn natural i del tracte de la gent de la població. També s'han trobat altres tipus de turistes, com persones interessades en la cultura i la història del poble. Pel que fa a la relació entre la població local i els forasters era realment bona. Així es pot afirmar que a la vila, el turisme es veia de forma positiva.

- Que el monestir, era la referència principal del poble i rebia nombroses visites, tant d'estiuejants, com d'excursionistes i fins i tot estrangers, per la majestuositat artística, pel lligam històric amb Catalunya i per la portalada. A part, Ripoll també sobresortia per altres atractius que el van destacar com a destinació turística, com les muntanyes, les belles fonts on els estiuejants passaven hores durant els dies calorosos, les festivitats d'origen popular, i a més l'existència de l'Arxiu Museu Folkloric, que des de la seva inauguració rebia nombroses visites, després d'anar al monestir.

H. T. V. — 3947 - RIPOLL, Passeig Ragull

Passeig Ragull 1912. Fotografia Àngel Toldrà Viazó. Col Agustí Dalmau i Font

Interior Arxiu Museu Folkloric. Fotografia Ideal. Fons Museu Etnogràfic de Ripoll

Monestir de Santa Maria de Ripoll 1913-1918. Fototípia Thomas. Col Agustí Dalmau i Font

Edifici Arxiu Museu. Autor desconegut. Fons Museu Etnogràfic de Ripoll

LA FÀBRICA DE CADIRES “GUÀRDIA” DE TONA I “LA CORBADORA” D’ARBÚCIES

CATEURA, Xavier

A Catalunya moltes de les torneries que existien a la primera del segle XX es reconvertiren en fàbrica de cadires. Així els treballadors que fins a les hores s’havien dedicat a fer altres peces de fusta, van aprendre a corbar-la gràcies al vapor que proporcionaven les calderes que s’instal·laren a les antigues torneries.

En aquest treball expliquem l’origen de la fabricació de cadires i mobles corbats, de l’estil conegut com “Viena”, tant de moda a l’Europa de meitat del segle XIX i que tan populars van ser a Catalunya, on es pot dir que a totes les cases i establiments públics se’n podien veure i que, entre d’altres llocs, a Tona i a Arbúcies la seva fabricació va fer que aquestes dues poblacions adquirissin un cert renom. En concret expliquem la gènesi i les transformacions de la fàbrica de Tona i com finalment, per diverses circumstàncies, va continuar la producció de mobles corbats al poble d’Arbúcies.

Amb l’estil “Viena” es coneixen els mobles de fusta corbada, fabricats seguint el model dels mobles Thonet.

Michael Thonet va ésser l’industrial fabricant de mobles amb aquell estil que ha perdurat fins avui dia, qui va crear la tècnica de la fusta corbada i qui el 1841 va patentar el sistema que havia ideat, consistent en doblar la fusta, impregnada de cola, en calent, gràcies a la calor i a la humitat produïda pel vapor, fusta que després es col·locava en uns motlles que li donaven la forma que es volia aconseguir.

Aquest mètode aconseguia “mobles forts, flexibles, econòmics, eficients, funcionals i muntats amb molt poques peces. Així, el marc del seient de les cadires estava realitzat per només una peça corba. Les potes encaixaven en aquest marc i el respall, que podia adquirir diverses formes, era una prolongació dels suports del darrere.

Els seients més cars eren els de reixeta, però n’hi havia també de contraxapa llisa, contraxapa en relleu, perforats o dibuixos al foc imitant marqueteria, entre altres.”

L’empresa de Thonet, el 1850 va produir la primera cadira, però va ser nou anys més tard quan va fabricar la que seria la seva cadira més famosa, coneguda com la cadira número 14, també anomenada “cadira de cafè”, pel gran nombre de cafès d’aquella època que la van utilitzar, i que va fer que de seguida es popularitzessin.

Aquest treball es va publicar a *Monografies del Montseny*, publicació anual de l’Associació d’Amics del Montseny, número 30, any 2015.

La fàbrica de Tona

A banda de ser conegut i famós per la propietat de les seves aigües medicinals i escollit com a lloc d'estiueig, el poble de Tona també va ser un centre important de fabricació de cadires i mobles de fusta.

Hem centrat la nostra recerca en la fàbrica “Guàrdia” que s’havia fundat el 1868 - més tard “Guardia y Vilella”- per tant, uns anys abans que una altra fàbrica tonenca prou coneguda, la fundada per Pere Codina que va tancar les seves portes l’any 1975.

“La Corbadora” d’Arbúcies

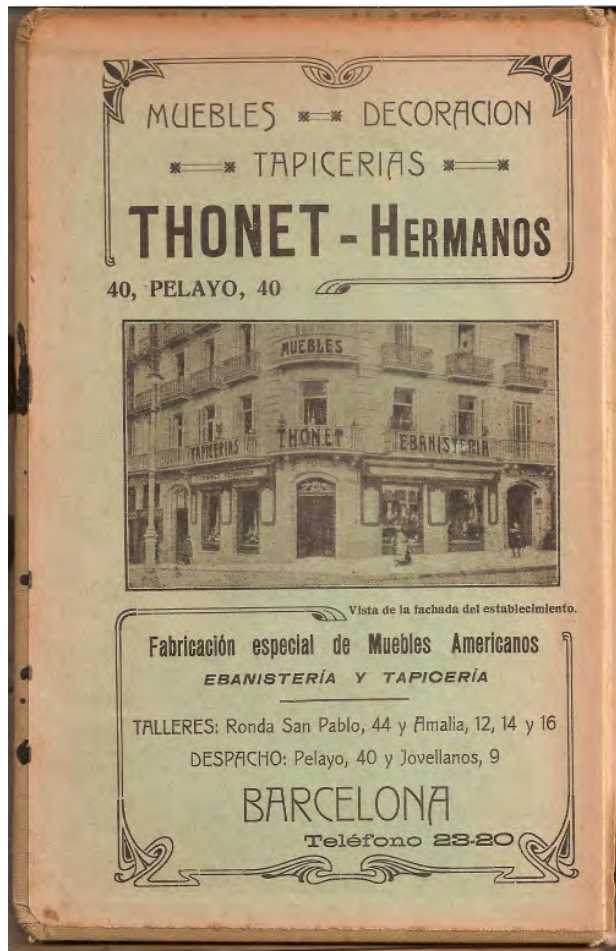
A finals del segle XIX ja trobem funcionant a Arbúcies les primeres torneries. “La més antiga fou la de la Corbadora, el nom li venia perquè a diferència de les torneries a on la fusta s’emprava sense escalfar, a les corbadores s’escalfava la fusta per facilitar el procés de corbat.”

Sembla que la primera notícia d’una fàbrica de mobles anomenada “La Corbadora”, és de l’any 1906.

“La Corbadora”, es dedicava a la producció de fusta tornejada, especialment a la curvatura de peces de fusta per a la fabricació de mobles com cadires, llits, mànecs i també peces per a la indústria tèxtil, es trobava situada als afores de la població, just al costat de la riera d’Arbúcies, d’on es proveïa de l’aigua necessària per a fer funcionar la fàbrica.

Catàleg, de l’any 1910, dels mobles “estil Viena” de la fàbrica Codina de Tona.
A sota, fàbrica de mobles La Corbadora, d’Arbúcies.

Anunci d'una botiga de Barcelona on es venien els mobles Thonet importats de Viena.

Paper de factura de la fàbrica de mobles corbats Guàrdia i Vil·la, de Tona, dels anys 1910.

Treballadors de la fàbrica Codina de Tona. Al centre, assegut, el propietari Pere Codina. A sota, la fàbrica de mobles Codina de Tona.

FENT MEMÒRIA. GRUP DE RECERCA LOCAL DE TARADELL

LEUCÓ, Eva; MIRALPEIX, Laia

El Grup de Recerca Local de Taradell (GRLT) va néixer l'any 2009 amb l'objectiu de donar a conèixer com era la vida quotidiana al nostre poble al darrer segle a partir de la recollida de testimonis, experiències i vivències dels seus protagonistes. El Grup es coordina des de la Biblioteca Antoni Pladevall i Font i el formen un grup de persones interessades en la història local i en la preservació de la memòria oral, vinculades a la vida cultural de la població: historiadors, arxivers, mestres, periodistes i membres d'entitats culturals.

Davant la necessitat de recollir els records i vivències dels taradellencs el Grup de Recerca Local elabora el projecte: Fent Memòria: records i vivències de la vida quotidiana a Taradell, un projecte basat en la realització d'entrevistes a la gent més gran de la població i que té com a objectiu la creació d'un arxiu de la memòria oral que permeti recollir, preservar i difondre tots aquests testimonis.

A banda de les entrevistes, el grup també elabora diferents audiovisuals segons els temes tractats. Fins a l'octubre de 2016 s'ha realitzat: Jordi Coll, l'escloper de Taradell (2009); Pere Cantal, una vida a pagès (2009); Els jocs dels nostres avis (2010); La vinya a Taradell (2010); L'escola del Gurri (2010); L'escola de les monges. Històries viscudes (2011); Fem mató amb la Cèlia Santigosa (2012); La fira de Santa Llúcia (2012); La matança del porc a Taradell (2013); La fàbrica tèxtil de Can Costa (2014); L'Escola rural del Colomer (2014); La Festa del carrer Sant Sebastià (2015); En Mingo Poiós: de personatge popular a personatge de llegenda (2016).

Tot seguit us presentem un resum del treball que vam presentar el passat mes de gener sobre la Festa del carrer Sant Sebastià, com a exemple del treball que s'està realitzant des del GRLT i com es pot visualitzar a través de www.gruprecercataradell.cat:

La Festa del carrer Sant Sebastià

Per a l'elaboració d'aquest documental, que es va estrenar el gener passat, es va comptar amb la col·laboració de 17 testimonis que ens van explicar el seu record d'una festa molt arrelada a Taradell i que sobretot, els veïns d'aquest carrer es sentien molt seva: Jordi Altimir, Genís Autonell, Joan Casassas, Mercè Casassas, Dolors Camprodon, Montserrat Costa, Frederic Jané, Teresa Martí, Dolors Morera, Mn. Antoni Pladevall, Pilar Roca, Salvador Solagran Jaume Serra, Vicenç Tió, Miquel Vivet, Josep Codina i Joan Tuneu.

- Contextualització i orígens de la festa

A nivell històric, cal dir que el poble de Taradell i Sant Sebastià sempre han anat molt lligats. Actualment el dia 20 de gener, dia de Sant Sebastià, es celebra la festa major d'hivern. Antigament, Sant Sebastià havia estat patró de diferents gremis i també era el Sant que s'invocava quan venia una pesta, com la de l'any 1854 a Taradell. Però si hi ha un lloc del poble on Sant Sebastià és molt estimat és el carrer que porta el seu nom i que, de fet, hi trobem tres capelles amb imatges del Sant que avui encara es conserven. Fins a l'any 1930 aquest carrer s'anomenava carrer de Dalt. L'acord municipal per canviar el nom del carrer es va prendre el 18 de gener de 1930 i en resposta a una petició presentada per 40 veïns el 10 de gener d'aquell mateix any. En la mateixa carta s'exposava que es volia fer una festa el 20 de gener". També recorden que existeix una capella, instal·lada a la casa del número 17, que va ser pagada pels veïns i entronitzada l'any 1925. Segons les notes de les llibretes de l'arxiu de l'Orquestra Lluïsos, a Taradell ja se celebrava la festa del carrer Sant Sebastià a principis del s. XX. Paral·lelament però, en aquelles mateixes dates se celebrava la festa major d'hivern.

Durant els tres anys de la Guerra Civil la festa del carrer Sant Sebastià es va deixar de fer. De fet, el 28 de setembre de 1936 es va canviar el nom del carrer pel de 19 de juliol i no es va recuperar fins al 16 d'abril de 1939. Els primers anys la festa es feia a tot el carrer però des de sempre, el tram de baix és on s'ha viscut més intensament. La festa es començava a preparar poc abans de Nadal i per organitzar-la i muntar-la hi havia els administradors, però tots els veïns del carrer, petits i grans, s'hi implicaven.

- La vigila de Sant Sebastià

El 19 de gener, vigília de Sant Sebastià, es guarnia el carrer amb paperets d'una banda a l'altra, com un envelat. Una de les parts que més es decorava era el Sant i la seva capella. S'hi posaven boixos, llums que il·luminaven la imatge i en el marc s'hi posaven unes roses de paper, de diferents colors. Paral·lelament, i un cop decorat el carrer, arribava el primer acte oficial de la festa que s'emmarcava també, amb la festa major d'hivern. Era la cercavila que realitzava l'orquestra Lluïsos i que encapçalaven els administradors del Sant que portaven el pendó.

- La xocolatada

El 20 de gener a Taradell es va a buscar xocolata al carrer Sant Sebastià. Es tracta d'una tradició que ha perdurat al llarg dels anys i que sempre han elaborat les veïnes del carrer que havien de matinar per tenir les grans olles de xocolata a punt per tots els taradellencs. L'any 2016 es van fer 160 litres de xocolata.

- Cercavila i jocs de cucanya i d'habilitats

Després de la xocolata es feia la missa, una nova processó pel poble i on es podien sentir els goigs de Sant Sebastià. Però l'activitat que més ressò tenia era la dels jocs de cucanya i d'habilitat.

Tothom recorda les curses de sacs, el joc de trencar l'olla però sobretot 'La figuereta'. Un joc que consistia en tenir una canya molt llarga que es lligava amb un fil i al cap d'avall s'hi posava un caramel i sense poder-lo tocar amb la mà s'havia d'agafar amb la boca. I pel que fa als jocs d'habilitats els feien primer amb bicicleta i més endavant amb moto en el qual havien d'anar superant diferents proves.

- Els ballets

Els ballets són una de les activitats que s'ha mantingut. Habitualment es feien a la tarda i més tard s'avançarien al matí. Els primers anys, i quan encara no hi havia l'Esbart Dansaire Sant Genís (1957), eren els fills dels mateixos veïns del carrer els encarregats de ballar-los.

El 20 de gener també es feien sardanes al carrer Sant Sebastià i, també lligat amb la festa major d'hivern, també hi havia cinema i ball.

- El res del rosari

L'endemà els veïns del carrer es trobaven a Can Vivet per resar el rosari. Un cop acabat el res, es parlava de com havia anat la festa. Per finançar-la també es feien rifes, sortejos, es contractaven espectacles i altres activitats d'oci. La Comissió de la festa del Carrer Sant Sebastià també va comprar tres capgrossos que sortien el dia de la festa. Els van comprar l'any 1976 per 7.650 pessetes. Des de finals dels anys 80 l'organització va a càrrec de l'ajuntament, que l'ha assumit com un acte més dins la festa major d'hivern.

- El ball del ciri

Una de les activitats que més es relaciona, avui en dia, amb la festivitat de Sant Sebastià és el ball del ciri. El 20 de gener de l'any 1996 l'Esbart Sant Genís va recuperar aquesta dansa i que ballen sis parelles.

Tota aquesta història l'hem pogut recuperar gràcies a aquesta gent que han viscut en primera persona la festa, com a organitzadors, fills d'organitzadors, historiadors o gent que s'ha implicat en un carrer que defineixen com a "ideal", en una festa molt arrelada i en una tradició que passava de pares a fills.

A partir d'aquest documental, el Grup de Recerca Local de Taradell va rebre l'encàrrec d'elaborar un article sobre la festa de Sant Sebastià que es va publicar en el primer volum del llibre Taradell. NOU VINT-I-U Taradell història, imatges i memòria que es va presentar el mes d'abril passat.

Des del gener de l'any passat, tot el material que hem anat recollint des del Grup de Recerca Local de Taradell es pot trobar a www.gruprecercataradell.cat

L'objectiu d'aquest web és que tota la feina feta pel Grup de Recerca Local de Taradell es pugui visualitzar fàcilment i sigui accessible per a tothom aquest patrimoni tan valuós. Des del GRLT volem que aquest web es converteixi en el referent bàsic per a l'estudi de la història local del darrer segle a Taradell i per tant en una eina de recerca indispensable per als estudiants i investigadors.

A l'esquerra, xocolatada al carrer Sant Sebastià als anys 50.

A dalt, captura de pantalla del web www.gruprecercataradell.cat

Acte anual del Grup de Recerca Local de Taradell celebrat el mes de gener passat.

EL BALL DEL CIRI DE MANLLEU

ARIMANY, Joan

La festa dedicada a sant Antoni Abat és una de les més antigues i amb més prestigi del calendari manlleuenc. L'actual Associació de Sant Antoni Abat – Tonis de Manlleu, manté viva la festivitat i especialment, una manifestació dansada que molts Tonis consideren una veritable joia del seu programa festiu: el Ball del Ciri.

Domènec Torrent, l'any 1893, ja qualificava el Ball del Ciri manlleuenc de tradicional i li donava una certa pàtina d'antigor quan esmentava que “parece que es muy antiguo, aun que no podríamos probar que se bailase en Manlleu antes del último tercio del siglo XVII” (Torrent, 1893: 189).

El lloc de la ballada, almenys des d'aquesta primera constància, sempre s'ha ballat a la plaça Fra Bernadí que, precisament, es va inaugurar en aquella data. Anteriorment és de suposar que es ballava a la plaça de Dalt Vila.

Respecte la data, el va ballar el mateix dia de la festa del sant, 17 de gener, fins que la festa dels Tonis va passar-se al diumenge posterior; aquest fet va tenir lloc a principi de la dècada de 1970.

Melodia

La interpretació de la música, pròpia del Ball del ciri manlleuenc, sol ser interpretada per una cobla. La partitura utilitzada és una transcripció del mestre Jaume Pons. A part d'aquesta, amb la partitura corresponent als diferents instruments de la cobla (flabiol, tible, tenora, trompeta, fiscorn, trombó i baix), n'hi ha d'altres de recollides en diferents moments de la segona meitat del segle XX per musicòlegs i etnògrafs: Joan Tomàs i Parés (1896-1967), Joan Bial i Serra (1888-1970), Joan Comas i Vicens (1909-1977), dipositades als respectius arxius del Centre de documentació de la Direcció General de Cultura Popular, i d'Ignasi Viñolas i Roix (1908-1986).

D'aquestes partitures es poden fer dos grups diferenciats: El primer grup correspon a les partitures de Joan Tomàs, Joan Bial i Ignasi Viñolas. Aquestes reproduïen el tema principal del Ball del Ciri manlleuenc. Totes presenten variacions respecte a la interpretació actual però la més semblant és la de Joan Comas, datada del 31 de gener de 1954.

Coreografia

La forma de dansar el Ball del Ciri manlleuenc ha estat sempre en parelles mixtes, homes i dones, sense que mai facin cap pas de forma individual. El nombre també ha canviat segons les èpoques, quatre, sis o més. La descripció del ball, de 1893 (Torrent, 1893: 188), indicava que tenia dues parts. La primera, que anomenava pròpiament com a Ball del Ciri, la dansaven dues parelles casades. La segona, que anomenava Ball del Boix, també dansaven dues parelles però aquestes havien de ser formades per persones solteres. Aleshores, a final del segle XIX, ja s'havia perdut, per part dels homes, dur el vestuari tradicional.

El 1930, després d'uns anys d'alguna interrupció, està documentat que els balladors van passar a ser la Junta de Tonis, és a dir, els banderers i cordonistes que formaven sis parelles. A partir de l'any següent, s'hi van sumar els banderers i cordonistes infantils. Aquest període es va mantenir fins a l'esclat de la Guerra Civil.

El mateix nombre de parelles es va mantenir després de la represa, l'any 1953, que va perdurar fins a 1969. Aleshores, la coreografia era de parelles ballant en “cercles concèntrics”. Posteriorment, per facilitar la dansa a balladors infantils -en parelles de nombre fluctuant-, es van simplificar els passos per passar a ballar en “forma d'estrella”. Aquest format que s'ha mantingut fins al dia d'avui i, només ocasionalment, s'ha retornat a l'original forma de ballar.

Evolució històrica

Des de la primera referència de Domènec Torrent i Garriga, es pot fer un seguiment més o menys aproximat de l'evolució del Ball del Ciri.

A la dècada de 1920, en alguna ocasió va deixar de dansar-se. Així, en el periòdic Manlleu, el 1929, consta un article amb el títol de Ciri apagat on sembla deduir-se que el ball ja no es duia a terme degudament. La decisió de recuperar el ball va correspondre als mateixos Tonis. La ballada però, s'havia fet amb vestits de diumenge, habitual de l'època. Per aquest motiu, passades unes setmanes, mossèn Joan Puntí Collell –sota el pseudònim Assumpteta Vilardell reclamava la recuperació del vestuari d'època. L'any següent, el prec havia fet cert efecte. Aquell any, el ball va comptar amb dues novetats de les quals es feia ressò la premsa: la recuperació de vestuari tradicional i la participació de balladors infantils. Durant aquesta època l'assessorament als balladors, o sigui, qui preparava i donava les instruccions de com s'havia de ballar era Esteve Corominas, conegut per El federal.

La Guerra Civil va estroncar l'evolució. No es constata que es ballés la dansa a Manlleu, de forma habitual, durant la dècada de 1940.

La represa va tenir lloc el 1953 a partir del desig exprés del banderer d'aquell any. Aleshores, la direcció artística va anar a càrrec de Ramon Roca. El 1961 es va començar a perdre aquesta tradició recuperada dotze anys abans. Des d'aquesta edició i durant una trentena d'anys, només parelles infantils mantindrien viu el costum. Ocasionalment, com el 1968 i 1969, els adults s'atrevien a marcar els passos de dansa. Els anys 1970 i 1971, degut a la manca de parelles d'adults, va ser la sardanista Colla Núria qui va ballar juntament a les parelles d'infants i el 1972. El 1973 el torn va ser per a l'Esbart de Ripoll que havia estat convidat a la festa.

Des de 1982, Montse Piella es va fer càrrec d'ensenyar i dirigir l'assaig del ball.

Fins a l'any 1987, el Ball del ciri es va dansar a la tarda després de dinar. A partir de l'edició següent, es va programar al finalitzar el passant dels Tres Tombs.

Durant els primers anys de la dècada de 1990, al grup infantil que ballava s'hi va sumar un grup d'adolescents i, finalment, un grup de sis parelles de joves. Aquest grup, edició rere edició, es va anar dotant d'un vestuari confeccionat d'acord a l'estil original i que prenia com a base les descripcions de Domènec Torrent i Joan Amades. El 1999 es donava per finalitzada la renovació dels vestits d'aquest grup amb l'adquisició d'una mantellina per a les noies i un barret de copa per als nois.

L'any 2000, el grup guarnit amb un vestuari que recordava el del segle XIX va participar en un intercanvi amb els grup de balladors del Ball del Tortell d'Esponellà; la festa dels Tonis d'aquella edició va tenir la visita i ballada d'aquesta dansa i, a canvi, a la població del Pla de l'Estant va gaudir d'una ballada del Ball del Ciri manlleuenc per les festes de la Candelera.

A partir de l'edició de 2005, per desig del banderer d'aquell any, es va recuperar una tradició que encara continua. Després d'una ballada dels grup d'infants són els mateixos banderes, sortint i entrant, amb els seus respectius cordoners els que dansen el Ball del ciri. D'aquesta manera es va pretendre recordar la suposada funció de traspàs de càrrecs que, en origen, podria haver tingut el ball.

(Resum de l'estudi subvencionat per l'IRMU l'any 2015, dut a terme l'any per Anna Bosch, Montse Piella, Judit Solà, Immaculada Tubau amb Carles Garcia del Museu del Ter i Montserrat Garrich de l'Esbart Català de Dansaires).

Joan Arimany i Juventeny, coordinador de l'estudi

Primera imatge conservada del Ball del Ciri, de 1910. Arxiu l'Abans AMMA.
Grup de joves ballant amb vestuari de reminiscència tradicional. Arxiu Immaculada Tubau

Ballada de 2011 a la plaça de Dalt Vila. Arxiu Joan Arimany
Ballada de 2015 a la plaça Fra Bernadí. Arxiu Joan Arimany